

પ્રવચન નં. ૪ ગાથા-૪ શુક્રવાર, માગશર વદ ૩, તા. ૩૦-૧૨-૧૯૬૬

ચોથી ગાથા ચાલે છે. જુઓ! આ ચોથી ગાથામાં મુખ્ય વસ્તુ છે, જુઓ! એમ કહ્યું ને? 'મુખ્યોપચારવિવરણનિરસ્તદુસ્તરવિનેયદુર્બોધાઃ વ્યવહારનિશ્ચયજ્ઞાઃ પ્રવર્તયન્તે જગતિ તીર્થ' ભાવાર્થ :- 'ઉપદેશદાતા...' ઉપદેશનો દેનાર, 'આચાર્યમાં અનેક ગુણો જોઈએ.' ઉપદેશના કરનાર વક્તામાં અનેક ગુણ જોઈએ. 'પણ વ્યવહાર અને નિશ્ચયનયનું જાણપણું મુખ્ય જોઈએ.' જુઓ! બધામાં આ મુખ્ય કહ્યું છે. આખો એના ઉપર જૈનદર્શનનો અથવા વસ્તુ તત્ત્વનો આધાર છે. 'વ્યવહાર અને નિશ્ચયનયનું જાણપણું મુખ્ય જોઈએ.' કોને વ્યવહાર કહેવાય, કોને નિશ્ચય કહેવાય એનું જો જ્ઞાન ન હોય તો યથાર્થ ઉપદેશ કરી શકે નહિ અને યથાર્થ ઉપદેશ વિના શિષ્યના અજ્ઞાનને ટાળી શકે નહિ.

'શા માટે? જીવોને અનાદિનો અજ્ઞાનભાવ છે તે મુખ્ય...' અજ્ઞાનીને અજ્ઞાનભાવ છે તે એટલું. જીવોને અનાદિનો અજ્ઞાનભાવ છે. એ વાત. 'તે મુખ્ય (નિશ્ચય) કથન અને ઉપચાર (વ્યવહાર) કથનના જાણપણાથી દૂર થાય છે.' સમજાણું કાંઈ? અનાદિનો મિથ્યા ભ્રમ ને અજ્ઞાન જે છે એ મુખ્ય જ્ઞાન, મુખ્ય કથન અને ઉપચાર વ્યવહાર કથન દ્વારા તેનું અજ્ઞાન નાશ થાય છે. 'ત્યાં મુખ્ય કથન તો નિશ્ચયનયને આધીન છે.' મુખ્યનું કહેવું એ તો નિશ્ચયનયને આધીન છે. 'તે જ બતાવીએ છીએ.' લ્યો!

'સ્વાશ્રિત તે નિશ્ચય.' સ્વઆશ્રય તે નિશ્ચય, 'જે પોતાના જ આશ્રયે હોય તેને નિશ્ચય કહીએ.' સ્વઆશ્રય તે નિશ્ચય એવું એને જ્ઞાન હોય. સ્વઆશ્રયમાં પોતાના દ્રવ્યમાં જે ભાવ હોય તેને નિશ્ચય કહીએ. એના અર્થ પણ બે છે. સ્વઆશ્રયમાં પોતાના દ્રવ્યમાં હોય અને પોતાના અભેદભાવમાં હોય એને પણ સ્વઆશ્રય કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? નિશ્ચયનો વિષય અભેદ વિષય છે. એટલે સ્વઆશ્રયમાં પરઆશ્રય ન હોય. અને એમાં ખરેખર તો ગુણ-ગુણીના ભેદનો પણ પરઆશ્રય, સ્વઆશ્રયમાં હોય નહિ. સમજાય છે કાંઈ? સ્વ પોતાનું સ્વરૂપ જે અભેદ છે એને આશ્રયે નિશ્ચય પ્રવર્તે છે. કહો! 'વજુભાઈ'! પોતાના જ આશ્રયે જે હોય તેને નિશ્ચય કહીએ. એક વાત તો પોતાના દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાય પોતાને આશ્રયે છે એને નિશ્ચય કહીએ અને બીજી વાત કે, અભેદમાં ભેદ નથી તે અભેદને પણ નિશ્ચય કહીએ. સમજાણું કાંઈ?

સ્વ ચૈતન્ય સ્વરૂપ અભેદ. સ્વઆશ્રયમાં ૧૧મી ગાથા લ્યો તો ભૂતાર્થ એકલો અભેદ તે સ્વ છે અને એની પર્યાયભેદ ને ગુણભેદ બધો સ્વઆશ્રયમાં નથી આવતો. નથી આવતો એટલું તો થોડું મેળ નથી કરતો? નહિતર અંદર જરી ભુલ થઈ જાય. સમજાણું કાંઈ? એકરૂપ

ચૈતન્ય પરથી ભિન્ન, પણ પરથી ભિન્ન થતાં દષ્ટિ સ્વ ઉપર જાય એટલે એ ભેદથી પણ ભિન્ન થઈ ગયો છે. સમજાણું કાંઈ? આત્મા એ પરદ્રવ્યથી ભિન્ન શરીર, કર્મ આદિથી ભિન્ન, એમ કહેતા જ એનો સ્વઆશ્રય અભેદ રહી ગયો.

મુમુક્ષુ :-

ઉત્તર :- એ તો એનું એ આવ્યું. પરદ્રવ્યથી ભિન્ન એમ સ્વદ્રવ્ય બતાવે ત્યારે પરદ્રવ્યથી ભિન્ન સ્વઆશ્રય બતાવે. પરથી ભિન્ન થતાં સ્વઆશ્રય અભેદ એકલો રહ્યો એમાં રાગ અને ભેદ પણ સ્વઆશ્રયમાં આવ્યો નહિ. સમજાણું કાંઈ? જુઓ! આ ‘મુખ્યોપચારવિવરણ-નિરસ્તદુસ્તરવિનેયદુર્બોધાઃ’ એનું ‘પ્રવર્તયન્તે જગતિ’ મુખ્ય જોઈએ. આના જ અત્યારે વાંધા મૂળ છે. નિશ્ચય ને વ્યવહાર વાસ્તવિક કોને કહેવો એના સ્વરૂપના અજાણને કારણે બધા ગોટા ઊઠ્યા છે. સમજાણું કાંઈ?

સ્વઆશ્રિત નિશ્ચય. એક તો સ્વ પોતાનું દ્રવ્ય, ગુણ અને પર્યાય એ પોતામાં રહેલા ભાવ, પરના ભાવ આમાં નથી. એટલે એક તો આગમ દષ્ટિથી સામાન્ય સ્વથી લઈએ તો પરથી ભિન્ન સ્વદ્રવ્ય એનો આશ્રય થયો. પણ અંતર નિશ્ચયદષ્ટિ અધ્યાત્મ દષ્ટિથી લઈએ તો સ્વઆશ્રય એટલે અભેદ તે સ્વ રહ્યું. એના ગુણ-પર્યાય; પરદ્રવ્ય તો ભિન્ન રહી ગયું પણ એના ગુણભેદ ને પર્યાયભેદ પણ પરમાં ને વ્યવહારમાં ને પરમાં ગયા. સમજાણું કાંઈ?

સ્વઆશ્રય તે નિશ્ચય. ભગવાન આત્મા અભેદ અનુપચાર પદાર્થ તે સ્વ. એને આશ્રયે નિશ્ચયનું કથન ચાલે છે. આ રીતે નિશ્ચયની વાસ્તવિકતા ન જાણે તો એનો ઉપદેશ યથાર્થ ન હોય તો બીજાનું અજ્ઞાન ટાળવાને નિમિત્ત પણ થાય નહિ. સમજાણું કાંઈ?

‘જે પોતાના જ આશ્રયે હોય તેને નિશ્ચય કહીએ. જે દ્રવ્યના અસ્તિત્વમાં જે ભાવ પ્રાપ્ત હોય તે દ્રવ્યમાં તેનું જ સ્થાપન કરવું,...’ જે દ્રવ્યના હોવામાં, જે પદાર્થના હોવામાં, જે ભાવ હોય તે દ્રવ્યમાં તેનું જ સ્થાપન કરવું એનું નામ નિશ્ચય. આહાહા..! દ્રવ્યના પદાર્થના હોવાપણામાં જે ભાવ, અહીં જ્ઞાયકભાવ લેવો છે ને! દ્રવ્યનો ત્રિકાળી ભાવ લેવો છે, પહેલો સાધારણ ભાવ અને પછી ત્રિકાળી. કારણ કે, સાધારણ ભાવ એનો પોતામાં છે અને પર નથી પણ પરથી ભિન્ન પડતા એને સાધારણ એકલો જ્ઞાયકભાવ જ પોતામાં છે એમ દષ્ટિ જાય છે. સમજાણું કાંઈ?

દ્રવ્યના હોવામાં જે ભાવ પ્રાપ્ત હોય તે દ્રવ્યમાં તેનું સ્થાપન કરવું. પરદ્રવ્યના ગુણ ને પર્યાય ને દ્રવ્ય આત્મામાં નથી. એમ જ્યારે પર આત્મામાં નથી અને પોતાના ભાવ પોતામાં છે, પોતાનો ભાવ પોતામાં છે, પરના દ્રવ્ય, ગુણ, ભાવ આત્મામાં નથી, પોતાનો ભાવ પોતામાં છે એમ કરતાં પરદ્રવ્યના ગુણ પર્યાય મારામાં નથી એનું લક્ષ છોડતા મારો ભાવ મારામાં છે એમ દષ્ટિ જતાં નિશ્ચયમાં તો ગુણભેદ ને પર્યાયભેદ પણ સ્વઆશ્રયમાં રહેતા નથી. સમજાણું કાંઈ? કહો! સમજાય છે કે નહિ?

સ્વઆશ્રય તે નિશ્ચય. એટલે સ્વ શબ્દમાં બે પ્રકાર. એક સ્વ એટલે પરથી ભિન્ન અને એક સ્વ એટલે એકલો અભેદ ભાવ તે સ્વ. સમજાણું કાંઈ? એવું જે કથન ચાલે અથવા એવો જે ભાવ અંદર ભાસે, સ્વદ્રવ્ય આશ્રય, તેને નિશ્ચય કહેવામાં આવે છે. આ ગાથા જ આખી સિદ્ધાંતમાં, નિશ્ચય ને વ્યવહારના મુખ્ય ગુણને અથવા ઉપચારને જાણીને વાસ્તવિક જાણવું અને કહેવું એ આખા જૈન શાસનનું તીર્થ પ્રવર્તવામાં મુખ્ય હેતુ છે. સમજાણું કાંઈ?

‘પરમાણુમાત્ર પણ અન્ય કલ્પના ન કરવી...’ જુઓ! કલ્પના તો આવી અહીં. જુઓ! પેલામાં વ્યવહારમાં કલ્પના કરવી એમ વાત (આવશે). ‘તેને સ્વઆશ્રિત કહીએ.’ એક અંશ પણ પરનો પોતામાં ન કલ્પવો, અન્ય કલ્પના (ન કરવી) તેને સ્વઆશ્રિત કહીએ. એક તો પરદ્રવ્યના અને પરદ્રવ્યના ગુણ-પર્યાયને અંશ માત્ર પોતામાં ન કલ્પવો. સમજાય છે કાંઈ? અને અભેદમાં ભેદ જે પર છે એને પણ અભેદમાં ન કલ્પવો. સમજાણું કાંઈ? કઠણ પડે છે? ‘પરમાણુમાત્ર પણ અન્ય કલ્પના ન કરવી...’ એક અંશ પણ પરદ્રવ્યનો આમાં છે એમ ન કહેવું. એનો અર્થ થઈ ગયો કે, પરદ્રવ્યથી ભિન્ન પડતા તેને અંતરદષ્ટિમાં અભેદ આશ્રય થયો તેમાં ભેદનો પણ ખરેખર આશ્રય રહ્યો નહિ. માટે ભેદ પણ તે દષ્ટિએ વ્યવહાર થઈ ગયો. સ્વઆશ્રયમાં રહ્યો નહિ. સમજાણું કાંઈ? શું કઠણ પડે છે આમાં?

વસ્તુ છે, એક સમયમાં અનંત સ્વભાવ ગુણ સંપન્ન પદાર્થ (છે). હવે સ્વઆશ્રય નિશ્ચયની વ્યાખ્યા ચાલે છે. સ્વઆશ્રય, સ્વઅવલંબન, સ્વઅવલંબનને આશ્રયે નિશ્ચય છે. આશ્રય કહો કે અવલંબન કહો. સ્વઅવલંબનને આશ્રયે નિશ્ચય છે એનો અર્થ થયો કે, પરપદાર્થનો અવલંબનનો એક અંશ પણ એમાં આવતો નથી. હવે જ્યારે પરપદાર્થનો એક પણ અંશ અવલંબન માટે અથવા એમાં આવતો નથી ત્યારે સ્વઆશ્રય તે સ્વઅવલંબનનો આશ્રય કરવો એ નિશ્ચય. એનો અર્થ થયો કે, એમાં ગુણ ને પર્યાયના ભેદનું પણ અવલંબન રહેતું નથી. ગુણ ને પર્યાયનું અવલંબન એટલે આશ્રય રહેતો નથી, અવલંબન રહેતું નથી, આધાર રહેતો નથી, લક્ષ રહેતું નથી. એથી સ્વઆશ્રયમાં એકલો અભેદ અનઉપચાર પદાર્થ જેને નિશ્ચયમાં આવે છે તેને અહીંયાં નિશ્ચય કહેવામાં આવે છે. કહો! સમજાય છે આમાં? આટલું બધું શી રીતે યાદ રહે? ‘ધર્મચંદ્રજી’! રાત્રે આ બધું પૂછે તો યાદ રહે? આમાં આટલું બધું ક્યાં હતું? આમાં તો થોડું, બહુ ટૂંકું છે.

ભગવાન આત્મા સ્વ અવલંબી નિશ્ચય, પર અવલંબી વ્યવહાર. સ્વ અવલંબી નિશ્ચય એટલે કે ભગવાન આત્મામાં પરદ્રવ્યનો એક અંશ કિંચિત્ પણ નથી. (પરના અંશની) એવી કલ્પના કરવી છોડી દેવી. પરનો અંશ મારામાં નથી અને જ્યારે પરનો અંશ મારામાં નથી એટલે સ્વદ્રવ્ય એ હું છું એમ દષ્ટિ જતાં સ્વનું આલંબન એકલો અભેદ રહી ગયો. અભેદ આલંબનમાં એના ગુણભેદનું પણ આલંબન, લક્ષ, આશ્રય રહ્યો નહિ. એથી સ્વઆશ્રયમાં

એકલો અભેદ જ આલંબન રહી જાય છે. એને અહીંયાં ખરેખર નિશ્ચય કહેવામાં આવે છે. કારણ કે, પાંચમી ગાથામાં એ જ કહેશે. ‘નિશ્ચયમિહ ભૂતાર્થ વ્યવહારં વર્ણયન્ત્યભૂતાર્થમ્’ છે ને ૧૧મી ગાથા? એ જ અહીં હવે કહેશે. સમજાણું કાંઈ?

આચાર્ય અહીંયાં (કહે છે કે), ‘મુખ્યોપચારવિવરણ’ એ જો મુખ્ય ઉપચારનું જ્ઞાન જાણતો હોય તો તે યથાર્થ રીતે પ્રરૂપણ કથન કરે અથવા જાણે, તો એને અજ્ઞાનપણું જે છે, મુખ્યપણું કર્યા વિના અને ગૌણ ભેદને અને પરને ગૌણ કર્યા વિના, ઉપચારના વ્યવહારના ભેદોને છોડ્યા વિના, અભેદના આશ્રય વિના શિષ્યનું અજ્ઞાન જાતું નથી. કહો! સમજાણું આમાં? ‘વજુભાઈ’! અજ્ઞાનનું જવું એટલે મિથ્યાત્વનું ટળવું એ મુખ્ય-ઉપચારના જ્ઞાન દ્વારા હોય છે એનો અર્થ ઈ કે, જે એને મિથ્યાત્વ છે એને પરદ્રવ્યથી ભિન્ન બતાવતા સ્વદ્રવ્યમાં આશ્રય કરાવતા એના ગુણ પર્યાયના ભેદનું આલંબન ને આશ્રય છોડાવતા, કેમકે એ પણ ઉપચાર ને વ્યવહારમાં જાય છે, એકલો અભેદ ચૈતન્યમૂર્તિ ભૂતાર્થ રહે છે. એને આશ્રયે નિશ્ચયનય પ્રવર્તે છે એમ જો એને કહે, એમ જો એ જાણે, એમ જો એ પ્રવર્તે તો એનું અજ્ઞાન દૂર થાય. કહો! સમજાણું આમાં?

આ ગાથા તો મુખ્યમાં લીધી. તીર્થ પ્રવર્તવામાં આ મુખ્ય વસ્તુ લીધી. એને નિશ્ચય ને વ્યવહાર અથવા યથાર્થ ને ઉપચાર, યથાર્થ ને ઉપચાર. સમજાણું? મુખ્ય એટલે યથાર્થ, નિશ્ચય યથાર્થ અને ઉપચાર આરોપીત કથન, ભેદનું કથન, પરનું કથન બધું સમજાય છે? એ બધું ઉપચારનું કથન, વ્યવહારનું કથન (છે). એવા નિશ્ચય ને વ્યવહારના વાસ્તવિક તત્ત્વને જાણતો નથી એનું જ્ઞાન જગતને વાસ્તવિક કહી નહિ શકે. વાસ્તવિક નહિ કહે તો શિષ્યને અજ્ઞાન ટાળવું છે તો અજ્ઞાન ટાળવાનો ઉપાય કે જે પરદ્રવ્યથી ભિન્ન અને ગુણભેદથી પણ ભિન્ન એવું એને કહ્યા વિના એનું અજ્ઞાન સ્વનો આશ્રય લીધા વિના ટળે નહિ. સમજાણું કાંઈ? માણસને આ બહુ ઝીણું (પડે). એથી એમ કહે, આ જાત્રા કરી લઈએ, આ કરી લઈએ, ફલાણું કરી લઈએ, જુઓને! કેટલી હોંશ હતી! બાહુબલીજીને ચૌદ વર્ષ થાય છે, ચાલો.. ચાલો. આ બાહુબળ અનંતકાળે નથી ચડ્યો અંદરમાં એ તો જો! એણે કોઈ દિ’ જાત્રા જ કરી નથી એની. આહાહા..!

ભગવાન આત્મા સ્વ પરિપૂર્ણ દ્રવ્ય સ્વભાવ એકરૂપ ભાવ, તેને આશ્રયે પ્રવર્તતો નિશ્ચય એવું જો એ જ્ઞાન જાણતો હોય એ રીતે જગતને કહેતો હોય, એ રીતે પોતાના લક્ષમાં આવતું હોય તો એ રીતે પકડીને તેના અજ્ઞાનનો નાશ થાય. કહો! સમજાય છે કાંઈ?

‘પરમાણુમાત્ર પણ અન્ય કલ્પના ન કરવી તેને સ્વાશ્રિત કહીએ. તેનું જે કથન તેને મુખ્ય કથન કહીએ.’ દેખો! એને જ મુખ્ય કથન કહીએ, મુખ્ય જ એ છે. ‘એને જાણવાથી...’ એને જાણવાથી. જુઓ! હવે. કોને? નિશ્ચયને, મુખ્યને જાણવાથી. ‘અનાદિ શરીરાદિ પરદ્રવ્યમાં એકત્વશ્રદ્ધાનરૂપ અજ્ઞાનભાવનો અભાવ થાય છે,...’ જુઓ! ‘એને જાણવાથી અનાદિ શરીરાદિ

પરદ્રવ્યમાં એકત્વશ્રદ્ધાનરૂપ...' એ બધા હું છું એવી જે દષ્ટિ પરમાં હતી. શરીરાદિ... સમજાય છે? કર્મ આદિ પરદ્રવ્યમાં એકત્વબુદ્ધિ-પરદ્રવ્યમાં એકપણાની બુદ્ધિ હતી તે 'એકત્વશ્રદ્ધાનરૂપ અજ્ઞાનભાવનો અભાવ થાય છે,...' શરીરાદિ પરદ્રવ્યમાં એકત્વબુદ્ધિ હતી ત્યાંથી ટળી અને સ્વદ્રવ્યમાં એકત્વબુદ્ધિ થઈ. એનો અર્થ જ એ થયો. સમજાણું?

ઉપાસવાનું કીધું ને? મૂળ તો એ જ વાત લે છે. પરદ્રવ્યથી ભિન્ન ઉપાસવામાં આવતો તે શુદ્ધ કહેવાય છે. પરદ્રવ્યથી ભિન્ન ભિન્ન પણ પરદ્રવ્યથી ભિન્ન કરતા અભેદમાં દષ્ટિ ગઈ ત્યારે એના રાગનું પણ સેવન રહ્યું નહિ. જ્યારે અભેદનું સેવન થયું ત્યારે જ એને નિશ્ચય કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ?

'એને જાણવાથી...' એને એટલે? મુખ્યને, એને એટલે નિશ્ચયને, એને એટલે સ્વઆશ્રિત નિશ્ચયને, સ્વઆશ્રયને, એને એટલે સ્વઆલંબનને. સમજાણું કાંઈ? 'એને જાણવાથી...' સ્વઅવલંબનને જાણવાથી, સ્વઆશ્રય નિશ્ચયને જાણવાથી સ્વઆશ્રય તે જ મુખ્ય છે તેને યથાર્થ છે તેને જાણવાથી અનાદિ શરીરાદિ પરદ્રવ્યમાં પરલક્ષી બુદ્ધિ જે હતી, એકત્વશ્રદ્ધાનરૂપ અજ્ઞાનભાવનો અભાવ થાય છે. એનો અર્થ જ થયો કે, પરઆશ્રય છોડાવી, સ્વઆશ્રય કરાવે છે. સ્વઆશ્રય કરતા એના પર્યાય ઉપર પણ લક્ષ રહેતું નથી. પરનું લક્ષ છોડતા એનું પર્યાય ઉપર પણ લક્ષ રહેતું નથી, એના રાગ ઉપર ને પર્યાય ઉપર લક્ષ ન રહેતું હોય એને પરનો આશ્રય છોડતા સ્વનો આશ્રય થાય છે અને સ્વનો આશ્રય આવતા તેના ગુણ-પર્યાય ભેદ પણ દષ્ટિમાં રહેતા નથી, ત્યારે તેનું અજ્ઞાન નાશ થાય છે. કહો! 'વજુભાઈ'! એમાં છે કે નહિ ઈ? મોટા વાંધા પછી ઈ કહેશે, અભેદ... અભેદ... અભેદ.

ગુણ-ગુણી ભેદ પણ વ્યવહાર છે, એ વ્યવહાર છે, અભૂતાર્થ છે, અસત્યાર્થ છે એટલે પર છે એટલે જૂઠું છે, આમાં નથી, એમ. સમજાણું કાંઈ? શું કીધું? આત્મામાં પર તો નથી પણ આત્મા એકરૂપ દષ્ટિના સ્વ આશ્રયના અવલંબનમાં એના ગુણભેદ અને પર્યાયભેદ પણ અવસ્તુ થઈ ગઈ, અવસ્તુ થઈ. અવસ્તુ એટલે સ્વઆશ્રયમાં રહી નહિ, અભેદમાં રહી નહિ, સ્વ આલંબનમાં રહી નહિ માટે તે અવસ્તુ થઈ ગઈ. એટલે એ દષ્ટિએ ગુણ ગુણી ભેદ ને પર્યાયભેદ પણ વ્યવહારમાં જાય છે. સમજાણું આમાં?

'ભેદવિજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે,...' જુઓ! અજ્ઞાનભાવનો અભાવ થાય છે એટલે ભેદવિજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે. એટલે કે પરથી ભિન્નનું ભાન થાય છે. પરથી ભિન્ન જ્યારે સ્વઆશ્રય અભેદનો આશ્રય લે ત્યારે પરથી ભિન્ન થાય છે. પરથી ભિન્ન થતાં તેને રાગથી પણ ભિન્નની સેવા થઈ ગઈ. સમજાણું કાંઈ? પરઆશ્રયમાં લક્ષ હતું ત્યાં રાગ હતો અને પરઆશ્રયનું લક્ષ જ્યાં છૂટ્યું અને સ્વઆશ્રય આવ્યો ત્યારે એને પરદ્રવ્ય તો રહ્યું નહિ પણ પરદ્રવ્યના લક્ષે (થયેલો) રાગ એ પણ રહ્યો નહિ. એનું લક્ષ રાગ ઉપર ન રહ્યું પણ વર્તમાન પર્યાય ઉપર ન રહ્યું એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? ત્યારે નિશ્ચયને એણે જાણ્યો

કહેવાય. ત્યારે અજ્ઞાન ટળે ને ભેદવિજ્ઞાન થાય ને! નહિતર શી રીતે થાય?

ભેદવિજ્ઞાન શી રીતે થયું? પરથી જુદો અને અભેદમાં એકાકાર થયો તેને નિશ્ચય કહ્યો. તો પરથી જુદો પડતા ગુણ-ગુણી ભેદ અને પર્યાયનું લક્ષ રહ્યું નહિ ત્યારે પરથી જુદો પડ્યો, ત્યારે ભેદજ્ઞાન થયું. સમજાણું કાંઈ? ભેદજ્ઞાન એટલે પરથી ભિન્ન, સ્વથી અભિન્ન એમ ભેદવિજ્ઞાન છે. પરથી ભિન્ન એમ ભેદવિજ્ઞાન કહ્યું. સમજાણું કાંઈ? અહીં પરથી ભિન્ન વિકલ્પ .. એમ નથી. પરથી જુદો અને પોતાથી અભેદ એમ છતાં પોતે જ્ઞાયકભાવ ચૈતન્ય સ્વરૂપ અભેદ એમાં એકરૂપ એનું આલંબન ને આશ્રય થયો, ભેદવિજ્ઞાન થયું ત્યારે. ત્યારે તો પરથી જુદો પડ્યો. (નહિતર) શી રીતે જુદો પડે? સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

‘અજ્ઞાનભાવનો અભાવ થાય છે...’ એમ બે બોલ લીધા. અને ભેદજ્ઞાન (પ્રાપ્ત થાય છે). નાસ્તિ લીધી ને પેલી અસ્તિ લીધી. એટલી વાત છે. વાત તો એની એ છે. પરનો આશ્રય ટળતાં, સ્વનો આશ્રય થતાં પરના આશ્રયની એકત્વબુદ્ધિનો નાશ (થયો), ત્યારે થયું શું? ભેદજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ. સમજાણું કાંઈ? ‘ભેદવિજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે.’ ભગવાન આત્મા! આવો નિશ્ચયનો સ્વઆશ્રિત ભાવ અને ઉપચારિક વ્યવહારનો ભાવ એ શું છે એનું જેને જ્ઞાન નથી, એના કથનમાં વિપરીતતા આવ્યા વિના રહે નહિ. વિપરીતતા આવે એટલે પેલાનું અજ્ઞાન ટળે નહિ. કહો! સમજાણું આમાં?

અસ્તિ-નાસ્તિથી વાત કરી. અજ્ઞાનભાવનો અભાવ, ભેદજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ. સ્વઆશ્રય સ્વઆલંબી, સ્વઅવલંબન એની અપેક્ષાએ પરવસ્તુ તો ભિન્ન થઈ ગઈ પણ સ્વના અવલંબનમાં એના ગુણ પર્યાયના ભેદો પણ સ્વ આલંબનમાં રહ્યા નહિ. સમજાય છે કાંઈ? એને એ રીત જ ખ્યાલમાં આવી નથી કોઈ દિ’. એ જે હોય કર્યા કરે, આ કરો, આ કરો, આ ભક્તિ કરો, વ્રત પાળો, દયા પાળો, ભગવાનનું સ્મરણ કરો, સામાયિક કરો. શેની સામાયિક પણ? ‘શોભાલાલભાઈ’! મિથ્યાત્વ સેવે ત્યારે સંતોષ થાય, અજ્ઞાનનું સેવન કરે ત્યારે એને સંતોષ થાય. સ્વનો આશ્રય અભેદ શું છે એની દષ્ટિની ખબર ન મળે એટલે આમાં રોકાય ત્યારે એને એમ થાય કે, કાંઈક કરું છું. કરે છે શું? જે કરે છે એ કરે છે. અનાદિનું એકત્વ બુદ્ધિનું મિથ્યાત્વ. સમજાણું કાંઈ?

આ તો ‘પુરુષાર્થસિદ્ધિ ઉપાય’ છે. પુરુષાર્થ પુરુષ ચૈતન્યના પ્રયોજનની સિદ્ધિ સ્વ આશ્રયે થાય છે અને ઉપચાર કથનને જાણવા લાયક છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આચાર્ય પણ ભિન્ન ભિન્ન શાસ્ત્રો રચતા, ભિન્ન ભિન્ન રીતે વસ્તુની વિશેષતા બતાવે છે, સ્પષ્ટીકરણ સ્પષ્ટ કરે છે. ‘સમયસાર’ અને આમાં વિરોધ પરસ્પર ક્યાંય નથી, હોં! લાલભાઈ નથી? ગયા. આમાં ‘સમયસાર’નું જ આવે છે. મેં કીધું, ‘સમયસાર’નું આવે છે પણ બીજી ઢબે આવે છે. રીત તો એ જ આવે ને! બીજી રીત આવે શેની? સમજાણું કાંઈ? આ તો પોતે ખાસ ગ્રંથ રચ્યો છે, પેલી તો ટીકા હતી (અને આ તો) ‘અમૃતચંદ્રચાર્ય’ નો પોતાનો

ગ્રંથ છે.

‘સર્વ પરદ્રવ્યથી ભિન્ન...’ જુઓ! સ્વઆશ્રય નિશ્ચયમાં તેને મુખ્ય કરીને જાણવામાં આવે ત્યારે અનાદિ અજ્ઞાનનો નાશ થઈ ભેદવિજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય. જુઓને! ‘ટોડરમલ્લ’નું લખાણ ઘણું. ‘સર્વ પરદ્રવ્યથી ભિન્ન...’ હવે જુઓ! સર્વ પરદ્રવ્ય કર્મ, શરીર, વાણી, મન, દેવ, ગુરુ, શાસ્ત્ર બધું. કર્મ અને નોકર્મ. ‘પરદ્રવ્યથી ભિન્ન પોતાના શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપનો અનુભવ થાય છે.’ ભાષા જુઓ! પાછું એમ નહિ કે પરદ્રવ્યથી ભિન્ન પોતાનો પર્યાય રાગ આદિનો અનુભવ થાય છે.

મુમુક્ષુ :- શુદ્ધ સ્વરૂપનો -

ઉત્તર :- શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપનો અનુભવ થાય છે. કારણ કે, આમ પરથી ભિન્ન સ્વઆશ્રય થયો ત્યાં સ્વઆશ્રયમાં શુદ્ધ ચૈતન્ય જ દષ્ટિમાં રહી ગયો. સમજાણું કાંઈ? સ્વઆશ્રય એ નિશ્ચય અને સ્વઆલંબી તે નિશ્ચય એમ કહેતાં જ પરઆશ્રય ને પરઆલંબન છૂટતાં... કહ્યું ને? ‘સર્વ પરદ્રવ્યથી ભિન્ન...’ એટલે પરઆશ્રય પરઆલંબન છૂટતાં, એમ. પરદ્રવ્યથી ભિન્ન એટલે પરઆશ્રય ને પરઆલંબન છૂટતાં ‘પોતાના શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપનો અનુભવ થાય છે.’ એનો અર્થ કે, પરઆશ્રયમાં પરદ્રવ્ય આદિ તો આવ્યા પણ ગુણભેદ પણ પરમાં આવ્યા. એનાથી છૂટીને અહીં શુદ્ધ સ્વરૂપનો અનુભવ થાય છે. સમજાણું કાંઈ? છે ને પુસ્તક છે ને સામે? અહીં તો પુસ્તક હવે તો તૈયાર થયા છે. પછી તો આ શરૂ કર્યું છે. સમજાણું કાંઈ?

આને ‘જિનપ્રવચન રહસ્ય કોષ’ પણ એક નામ આપ્યું છે. ગમે એણે આપ્યું હોય. સમજાણું કાંઈ? જિનપ્રવચન રહસ્ય—એનું રહસ્ય છે, એનો આ કોષ છે. તમારે દવાનો કોષ હોય ને એક? એમ આખો આ જૈન સિદ્ધાંતનો રહસ્ય કોષ છે, રહસ્ય કોષ છે, મર્મનો કોષ છે આ. સમજાણું કાંઈ?

સર્વ પરદ્રવ્યથી (ભિન્ન) સ્વઆશ્રય નિશ્ચયમાં, સ્વઆશ્રય અવલંબનમાં, નિશ્ચયના મુખ્યપણામાં દષ્ટિમાં નિશ્ચયના અંતર અભેદના મુખ્યપણામાં આવતા ‘પરદ્રવ્યથી ભિન્ન પોતાના શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ...’ દેખો! પોતાનું એ. પોતાનો પેલો રાગ ને પર્યાયઅંશ એમ નહિ. પોતાનું શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપ જે ત્રિકાળ એનો અનુભવ થાય છે. પોતાના શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપ એ દ્રવ્ય થઈ ગયું, વસ્તુ થઈ. સમજાણું? ‘પરદ્રવ્યથી ભિન્ન પોતાના શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપનો...’ પોતાનો શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ એ સ્વઆશ્રય રહી ગયો. સમજાણું કાંઈ? પુસ્તક આપ્યું છે ને? તમને આપ્યું છે ને? ‘પુરુષાર્થસિદ્ધિ ઉપાય’ છોકરાએ આપ્યું છે. બહુ ઝીણી વાત છે આ. આહાહા..!

ભગવાન આત્મા...! અહીં તો આપણે સ્વઆશ્રયનું વજન દઈને બધો અર્થ થાય છે. સ્વઆશ્રય નિશ્ચય. સ્વઆશ્રય નિશ્ચય ક્યારે થયું કહેવાય? કે, જ્યારે એને શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ

જે છે એનો આશ્રય થયો, એનું આલંબન થયું (ત્યારે) અનુભવ થાય છે, ત્યારે એનો અનુભવ થાય છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ?

‘સ્વઆશ્રયો નિશ્ચય:’, ‘સ્વઆશ્રયો મુખ્ય’. સ્વઆલંબી નિશ્ચય, સ્વઆલંબી સત્ય. લ્યો! વળી બીજો શબ્દ આવ્યો. સ્વઆશ્રયો નિશ્ચય, સ્વઆશ્રય સ્વાલંબી નિશ્ચય, સ્વાલંબી સત્ય, પરાલંબી અસત્ય. એય...! સમજાણું કાંઈ? સ્વાલંબી સત્ય, સ્વાલંબી મુખ્ય, સ્વાલંબી એક ચૈતન્ય, શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ. લ્યો! એમ આશ્રય થતાં શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપનો અનુભવ થાય છે. જુઓ! કેટલી વાત લખી છે માળે! ‘ટોડરમલ્લજી’ પણ ...

એક જણ કહે, ‘પુરુષાર્થસિદ્ધિ-ઉપાય’ લો. એક જણો વળી કહેતો હતો ‘સમયસાર’ ત્રણ દિ’માં વાંચી લીધું. ત્રણ દિ’માં ‘સમયસાર’. શું પણ તમારા મહારાજ આટલા વર્ષથી વાંચ્યા જ કરે છે, હજી... એય...! ‘જીતુ’ ગયો કે નહિ? ‘જીતુ’ છે કે નથી? એ ‘જીતુ’ કહેતો કે, મારી બાને કો’કે કહ્યું ન્યાં, ... તમારા મહારાજ આટલા આટલા વર્ષ થયા પણ અહીં તો ત્રણ દિ’માં ‘સમયસાર’ આખું વાંચી લીધું, લ્યો! એમાં શું નવું? પોષાય એવી વાત કરે. આહા...! અરે...! ભાઈ! સ્વઆશ્રયે ‘સમયસાર’ વાંચવો જોઈએ, એ વાંચ્યો કહેવાય. સમજાણું કાંઈ?

ભગવાન આત્મા અભેદ ચૈતન્યજ્યોત એનો આશ્રય લેતા, એનો અનુભવ કરતા શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપનો જ આશ્રય રહી ગયો એમ કહે છે. અને તેથી તેનો અનુભવ થાય છે, એનો અનુભવ થાય છે. જેનો આશ્રય રહ્યો એનો અનુભવ થયો. આનો આશ્રય રહ્યો નહિ, પરનો આશ્રય રહ્યો નહિ, પરનું અવલંબન રહ્યું નહિ, પરનો પક્ષ રહ્યો નહિ, પરનું લક્ષ રહ્યું નહિ. એમ ગુણભેદનો આશ્રય રહ્યો નહિ, ગુણભેદનો પક્ષ રહ્યો નહિ, ગુણભેદનું લક્ષ રહ્યું નહિ. સમજાણું કાંઈ?

કહે છે, ત્રણ વાત કરી. શું ત્રણ? કે, સ્વઆશ્રય નિશ્ચયને દષ્ટિમાં લેવાથી, આશ્રય કરવાથી, અવલંબન કરવાથી અજ્ઞાનનો અભાવ થાય, ભેદવિજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય અને શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપ, પોતાના શુદ્ધ ચૈતન્યનો અનુભવ થાય. લ્યો! ત્રણ બોલ લીધા. કહો! સમજાણું કાંઈ? આમ ભેદજ્ઞાન તો આમ કીધું. અજ્ઞાનનો અભાવ, ભેદજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ, આમનો અનુભવ. એમ. સમજાણું કાંઈ? એમાં એમ છે કે નહિ? છે? ‘ટોડરમલ્લજી’એ લખાણ તો ભારે કર્યું છે, ડોં! આવું લખાણ કરનારાને અને પાછા અમે જાણનારા ‘ટોડરમલ્લ’ પ્રમાણે ... એના કરતા અમે બહુ શાસ્ત્ર જાણ્યા છે (એમ કહે છે). અરે...! ભાઈ! જુઓને! કેટલું તોળી તોળીને નાખ્યું છે. સમજાણું? ‘સમયસાર’માં ‘જયચંદ’ પંડિતનું છે, આ ‘ટોડરમલ્લ’નું છે.

ભાઈ! સ્વઆશ્રય નિશ્ચયનું જ્ઞાન આચાર્યને અથવા વક્તાને જેમ છે તેમ ન હોય તો શિષ્યોનું અજ્ઞાન દૂર નહિ થાય. અજ્ઞાન દ્વેષ નહિ થતાં ભેદજ્ઞાન નહિ થાય, ભેદજ્ઞાન ન થતાં શુદ્ધ ચૈતન્યનો અનુભવ નહિ થાય. સ્વઆશ્રય અભેદનું જ્ઞાન હોતા તેના કથનમાં

એ મુખ્યપણે આવતા શિષ્ય પણ તે મુખ્યપણાના સ્વઆશ્રયને લક્ષમાં, દષ્ટિમાં લેતા તેમ અનાદિ પરની એકબુદ્ધિનો અજ્ઞાન નાશ થઈ પરથી ભિન્ન પડતા શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપનો અનુભવ થાય છે. કહો! સમજાણું કે નહિ? હળવે હળવે નરમ પડ્યું કે નહિ? હવે કેટલુંક રહ્યું? આ તો ઘૂંટાય, હળવે હળવે તો ઘૂંટાય છે. આ કાંઈ પ્રોફેસરની જેમ એકદમ ચાલતું નથી. આહા...! અરે..!

મુખ્ય કહેતા, નિશ્ચય કહેતા, સ્વઆશ્રય કહેતા એ જ તું આખો એક જ છો, એમ કહે છે, લ્યો! સમજાણું કાંઈ? એ જ અખંડાનંદ પ્રભુ અભેદ જેને અહીંયા પોતાનો શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપ એમ શબ્દ વાપર્યો છે. પોતાનો શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપ, એ જ સત્ય, એ જ મુખ્ય, એ જ સ્વઆશ્રય, એ જ આશ્રય કરવા લાયક, એ જ અવલંબન કરવાલાયક. એમ નિશ્ચયથી આવું જેને સ્વઆશ્રય નિશ્ચયનું જ્ઞાન છે એ યથાર્થ ઉપદેશ કરી શકે છે. પછી બીજા શાસ્ત્રો ભલે અનેક હો, ‘ધવલ’ ને ‘જયધવલ’ ને ‘મહાધવલ’ એમાં કાંઈ બીજું ન હોય. એમાં પણ આની આ વાત સિદ્ધ કરવાની વ્યવહારની બીજી વાત હોય. સમજાણું કાંઈ? આ જેના લક્ષમાં, દષ્ટિમાં નથી તેને સાચું જ્ઞાન નથી અને તે સાચું જ્ઞાન બીજાને કહી શકતો નથી. ઉપચારના કથનોને સાચા ઠરાવી અને આશ્રય પરનો છોડાવતા નથી એને અજ્ઞાન ટળતું નથી, ભેદવિજ્ઞાન થતું નથી અને શુદ્ધ સ્વરૂપનો અનુભવ થતો નથી. સમજાણું કાંઈ?

‘ત્યાં પરમાનંદ દશામાં મગ્ન થઈ...’ હવે જુઓ! આગળ વધે છે. શું કહે છે? પહેલું તો આ સ્વઆશ્રય નિશ્ચયનું ભાન થયું, શું થયું? કે, અજ્ઞાનનો નાશ થયો, ભેદજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ, પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપનો અનુભવ થયો. આ નિશ્ચય સ્વઆશ્રય, સ્વાલંબન. એથી ‘ત્યાં પરમાનંદ દશામાં મગ્ન થઈ...’ જુઓ! બાકી ક્રિયાકાંડ કરતાં કરતાં કેવળજ્ઞાન પામે એમ નહિ. ભાઈ! શું કીધું સમજાણું? ‘ત્યાં પરમાનંદ દશામાં...’ જે પરમાનંદનો અનુભવ થયો હતો, આ વસ્તુ શુદ્ધ ચૈતન્ય પોતાનો અનુભવ થયો એમાં ને એમાં લીન થયો, એ હવે ચારિત્ર થયું. સમજાણું કાંઈ? આ ચારિત્ર થયું.

પોતાનું શુદ્ધ સ્વરૂપ, એક. એનો આશ્રય લીધો પર્યાયે એટલે કે અનુભવ થયો. અનુભવ થતાં અજ્ઞાનનો નાશ થયો. ભેદવિજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ અને અહીં આનંદનો અનુભવ થયો. એવો આત્મા જ્યાં અનુભવમાં આવ્યો હવે એમાં ને એમાં લીન થતાં. હવે કેવળજ્ઞાન પામવું છે ને? ‘પરમાનંદ દશામાં મગ્ન થઈ...’ જોયું? પરમાનંદ દશામાં મગ્ન થઈ. એ પછી દશા લીન છે. એ જાણ્યું છે એમાં ને એમાં લીન થઈ. આનંદ... આનંદ... આનંદ... આનંદ... આનંદ... આનંદ... આનંદ... ‘કેવળદશાને પામે છે.’ લ્યો! એ કેવળજ્ઞાનની પૂર્ણતાની પ્રાપ્તિને પામે છે. શરૂઆતથી વચમાં ને ઠેઠ ત્રણે. સમજાણું કાંઈ? ‘નથુલાલજી’! એમાં છે કે નહિ? હવે તો ઘણા હિન્દી (લોકો) ગુજરાતી વાંચતા શીખી ગયા છે. થોડો થોડો અભ્યાસ કરવો

જોઈએ ત્યાં. કહો! સમજાણું આમાં? આ ભાષામાં જે શૈલીથી આવે ને એ પેલામાં હિન્દીમાં જરી અટકી જાય છે. આ લખાણ તો પાછું ગુજરાતી છે. હિન્દીમાં પણ એ જ છે, હિન્દીનું જ ગુજરાતી છે, હોં! એમાં કોઈ ઘરનું નથી નાખ્યું એમાં. લ્યો!

‘ત્યાં પરમાનંદ દશામાં મગ્ન થઈ...’ હવે કહે છે, કેવળજ્ઞાન કેમ પામે? પોતાની સ્વઆશ્રયની દૃષ્ટિ થઈ, અનુભવ થયો એ સ્વ શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપનો અનુભવ થયો, એ નિશ્ચય થયો, એ મુખ્ય થયો. હવે કેવળ કેમ પામે? કેવળ પામવાની કોઈ બીજી રીત હશે? કે, એ આત્મા જે આનંદના અનુભવમાં આવ્યો એમાં ને એમાં આનંદમાં વિશેષ મગ્ન થતાં (કેવળની પ્રાપ્તિ થાય છે). છે ને? તેથી ભાષા એમ લીધી, જોયું? પરમાનંદ દશામાં મગ્ન છે એમ ભાષા લીધી. કારણ કે, આનંદ જે આ સ્વરૂપ આવું છે એમ જ્યાં શુદ્ધ અનુભવ થયો એ આનંદમાં મગ્ન થઈ ખુબ મગ્ન થઈ ગયો. ‘મગ્ન થઈ કેવળદશાને પામે છે.’ એમાં મગ્ન થઈ કેવળજ્ઞાનને પામે છે. વ્રતના વિકલ્પ કરીને કેવળજ્ઞાનને પામે છે એમ નહિ. આહાહા..!

બીજે ઠેકાણે કહ્યું કે, વ્યવહારના કથન છે, જાણવા લાયક કહેશે. ઉપચારના કથન, વ્યવહારના કથન, આરોપિત કથન, ભેદના કથન એ બધા જાણવા લાયક છે, આદરવા લાયક નથી. કહો! સમજાણું કાંઈ? તેથી જ કહે છે કે, આ મુખ્ય ને ઉપચારનું જેને જ્ઞાન નથી એ બધા ગોટા વાળશે. બીજા શાસ્ત્રમાં આમ કહ્યું છે. પણ આ વસ્તુને નિશ્ચય રાખીને ભેદરૂપ ને પરરૂપના જેટલા કથનો છે એ બધા ઉપચારીક છે, એ જ્ઞાન કરવા માટે છે આદરવા માટે નથી. ત્યારે હવે એણે કહ્યું કે, નિમિત્તનું જ્ઞાન કર એવું કયા શાસ્ત્રમાં છે? વળી એમ નાખ્યું છે. જ્ઞાન કરવા માટે નથી ત્યારે શું કહ્યું છે? જાણવા માટે છે. આદરવા માટે તો આ એક જ છે. વ્યવહારનું જ્ઞાન કર્યું એ પણ આદરવા માટે છે ને આ પણ આદરવા માટે છે તો બે પડખા પડ્યા કેમ? મુખ્ય અને ઉપચાર થયા કેમ? બન્ને આદરણીય હોય તો બે પડ્યા કેમ? બન્ને એકલા જ જાણવા માટે હોય તો બે પડ્યા કેમ? સમજાણું કાંઈ?

(અહીંયા) કહે છે ‘જે અજ્ઞાની આને જાણ્યા વિના...’ જોયું? ‘જે અજ્ઞાની આને જાણ્યા વિના...’ આને એટલે? સ્વઆશ્રય નિશ્ચય પોતાનું શુદ્ધ સ્વરૂપ, એનો અનુભવ કર્યા વિના, જાણ્યા વિના, ઓળખ્યા વિના. સમજાણું કાંઈ? આહા..! ‘જે અજ્ઞાની આને જાણ્યા વિના...’ સ્વઆશ્રય અનુભવ તે વસ્તુ છે, સ્વઆશ્રય તે નિશ્ચય છે, સ્વઆશ્રય તે મુખ્ય છે એવું જેને જ્ઞાન પણ નથી, જાણ્યું પણ નથી, જાણવામાં મુખ્યપણું એનું છે એ પણ તે લેતો નથી. ‘ધર્મમાં લાગે છે...’ આને જાણ્યા વિના ધર્મમાં લાગે છે, એ શું લાગે છે? ‘તે શરીરાશ્રિત ક્રિયાકાંડને ઉપાદેય જાણી...’ કારણ કે એ તો શરીરની ક્રિયા થઈ. આ પૂજા, ભક્તિ, આ દયા પાળી, સામાયિક કરી, ઇમો અરિહંતાણં, ઇમો સિદ્ધાણં વિકલ્પ ઉઠે એ બધું, આ વાણી

હું બોલ્યો, હામો અરિહંતાણં, હામો અરિહંતાણં... જાપ થાય છે ને? જાપ એ બધું શરીર પર છે. એવા શરીરાશ્રિત ક્રિયાકાંડને ઉપાદેય જાણો, એને આદરણીય માને. અહીંયા જે આદરણીય સ્વઆશ્રિત છે એનું તો જેને જ્ઞાન પણ નથી. સમજાણું કાંઈ? એવા 'જે અજ્ઞાની આને જાણ્યા વિના ધર્મમાં લાગે...' જુઓ! જાણ્યા વિના ધર્મમાં તો લાગે છે ને! ધર્મમાં એટલે માને છે કે, હું ધર્મમાં લાગ્યો. વળી એમ માથે અર્થ કરે. જુઓ! એને જાણ્યા વિના પણ ધર્મમાં તો લાગે છે ને? છે કે નહિ પણ એમાં શું લખ્યું છે? 'એને જાણ્યા વિના ધર્મમાં લાગે છે...' ધર્મમાં લાગે એટલે કે હું ધર્મ કરું છું એમ માને છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ... અંદર વસ્તુની દૃષ્ટિની ખબર નથી. હું ધર્મ કરું છું, એમ માને છે.

'આને જાણ્યા વિના ધર્મમાં લાગે છે...' એટલે કે ધર્મ કરું (છું) એમ માને છે. 'તે શરીરાશ્રિત ક્રિયાકાંડ...' દેખો! એ શરીરની ક્રિયા, વાણીની ક્રિયા, વિકલ્પની ક્રિયા, મનની ક્રિયા, આ બધું ... મેં સ્તુતિ કરી, મેં સ્તુતિ કરી, લ્યો! શરીરથી મેં અપવાસ કર્યા, શરીર જીર્ણ થયું, જુઓ! રોટલા ન ખાધા. એ બધી 'ક્રિયાકાંડને ઉપાદેય જાણી...' આમ જે સ્વઆશ્રય અભેદ શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપને જાણતો નથી, એની દૃષ્ટિ નથી, એનું જ્ઞાન નથી અને ધર્મ કરવા મંડ્યો છે એ શરીરાશ્રિત ક્રિયાને ધર્મ માનશે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? અહીં તો અહીં સ્વઆશ્રયમાં જ્યારે જ્ઞાન નથી એટલે પરઆશ્રયમાં ધર્મ (માને છે), એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? સ્વઆશ્રય શબ્દ છે ને? એટલે અહીં પછી પરઆશ્રયમાં, શરીરાશ્રયમાં એમ કહે છે.

સ્વઆશ્રય (એટલે) પરથી ભિન્ન પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપ ચૈતન્ય એને આશ્રયે ધર્મ થાય એની તો ખબર નથી, એનું જ્ઞાન નથી એટલે શરીરાશ્રિત એટલે પરઆશ્રિત 'ક્રિયાકાંડને ઉપાદેય જાણી...' લ્યો! 'સંસારનું કારણ જે શુભોપયોગ...' ઠીક! શરીરથી લક્ષ જતાં શુભઉપયોગ હોય, દયામાં, દાનમાં, ભક્તિમાં, પૂજામાં, વ્રતમાં, બ્રહ્મચર્ય પાળવાના શુભભાવ હોય. સમજાણું? શુભ. 'સંસારનું કારણ જે શુભોપયોગ...' દેખો! ભાષા. એને જ મુક્તિ માને છે, એ જ સંસાર, એ જ મારે સંમત છે. સંસારનું કારણ જે (શુભોપયોગ). પહેલું શરીરાશ્રિત ક્રિયાકાંડ છે ને? આશ્રય છે ને? એનું લક્ષ થઈને શુભભાવ થયો ને? દયાનો, દાનનો, ભક્તિનો, પરોપકારનો, પૂજાનો, કાંઈ પરભાવથી એ શુભ છે, શુભ એ તો સંસાર છે.

સંસારનું કારણ, રખડવાનું કારણ 'જે શુભોપયોગ તેને જ મુક્તિનું કારણ માની...' જુઓ! આ બ્રહ્મચર્ય મેં પાળ્યું, મેં આ કર્યું, એવા વિકલ્પ, રાગ ઉઠે છે. શરીરાશ્રિત .. એવો અંદર પરલક્ષી શુભભાવ છે. એ તો શુભ છે, એ સંસારનું કારણ છે. વાણીથી કોઈ દિ' હું બોલ્યો છું કે હિંસા કરો, આમ કરો, ફલાણું કરો. અમે તો બસ! દયા પાળો, આ કરો (એમ કહીએ છીએ). સમજાણું? મનથી પણ અમે એ કહીએ છીએ. આમ કરો એમ

નહિ. એ શુભરાગ છે. આમ કરો, સાચું બોલો, જૂઠું ન બોલવું, પરિણામ પ્રવર્તાવવું, ... લ્યો! મનમાં પણ અમે શુભ યોગને કર્યો છે. એ શુભ યોગને 'તેને જ મુક્તિનું કારણ માની...' એ અમારે મોક્ષનું કારણ (છે). કારણ શબ્દે સંવર ને નિર્જરા. એ શુભ ઉપયોગ જ અમારે સંવર ને નિર્જરા છે, લ્યો! સમજાણું કાંઈ? ઇ કહે છે ને? ઇ ચોખ્ખી વાત અત્યારે કરે છે, ચોખ્ખી કરે છે. મુક્તિનું કારણ એટલે મોક્ષનું કારણ જ આ શુભોપયોગ છે. બાહુબલીજીની જાત્રા, સમ્મેદશિખરની જાત્રા એ ભાવ શુભ છે. હો ભલે પણ એ બંધનું કારણ છે. એને સંવર-નિર્જરાનું કારણ માને. કેમકે સ્વઆશ્રયની અભેદની ખબર નથી એટલે એનું લક્ષ ત્યાં જાય છે. આમ આશ્રયની ખબર નથી એટલે અહીં આશ્રયમાં જે શુભભાવ થાય એને જ મોક્ષનું કારણ માને. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- આ તત્ત્વને, ન્યાયને આધારે છે. આ ગાથામાં 'મુખ્યોપચારવિવરણ-નિરસ્તદુસ્તરવિનેયદુર્બોધાઃ' અજ્ઞાનીનું અજ્ઞાન નાશ થવામાં આ કારણ (છે). તો આ કારણનો એ સ્પષ્ટ ખુલાસો કરે છે. અહીં શું છે પાઠ? 'મુખ્યોપચારવિવરણ' એક વાત. પછી 'નિરસ્તદુસ્તરવિનેયદુર્બોધાઃ' જે અજ્ઞાન મહામુશ્કેલીથી નાશ થાય એવા અજ્ઞાનનો નાશ શિષ્યને થાય, અજ્ઞાનનો નાશ થાય એવો તે મુખ્ય અને ઉપચારનો ઉપદેશ કરે. એનું જ આ સ્પષ્ટીકરણ છે. સમજાણું કાંઈ?

અજ્ઞાનનો નાશ કરવા માટે મુખ્ય ઉપદેશ જે છે અને ઉપચાર છે, એ બેનું બરાબર જેને જ્ઞાન છે. સમજાણું કાંઈ? તેથી એને મુખ્યનો ઉપદેશ થઈ અજ્ઞાનનો નાશ થશે, ઉપચારના કથનથી તેને શું છે તેનું જ્ઞાન થશે. જ્ઞાન થશે એટલે જાણવામાં રહેશે. અજ્ઞાન તો મુખ્યના કથન ને મુખ્યના આશ્રયે (નાશ) થાય છે. આ એનું સ્પષ્ટીકરણ કરે છે, ઘરનું નથી. તેથી કહ્યું ને? 'વ્યવહારનિશ્ચયજ્ઞાઃ પ્રવર્તયન્તે જગતિ તીર્થમ્' સંસારમાં, સમજાય છે? જગતમાં ધર્મતીર્થ પ્રવર્તાવે છે. ભારે વાત છે! બહુ સરસ વાત છે, હોં! અરે..! પણ એના જ્ઞાનના જ્યાં ઠેકાણા નથી, સ્વાશ્રિત પરાશ્રિતના, ક્યાંકનું ક્યાંક લગાડી દે. પરાશ્રિતમાં સ્વનો લાભ બનાવી દે ને સ્વઆશ્રિત કોણ છે એની ખબર પણ નથી. સમજાણું કાંઈ?

'સંસારનું કારણ જે શુભોપયોગ...' લ્યો! 'તેને જ મુક્તિનું કારણ માની...' તેને જ મોક્ષનું કારણ માની, તે જ સંવર-નિર્જરા એટલે મોક્ષનો માર્ગ, એમ. શુભોપયોગ જ મોક્ષનો માર્ગ, લ્યો! એ જ અત્યારે ચોખ્ખું કહે છે ને? શુભોપયોગ જ ક્ષાયિક સમકિતનું કારણ છે, માટે ક્ષાયિક સમકિતની ક્ષપકશ્રેણિ ચઢે એ ક્ષાયિક સમકિત છે. શુદ્ધઉપયોગ ત્યારે થશે. હવે નીચે જો શુભોપયોગથી તમે ક્ષાયિક સમકિત નહિ માનો તો ક્ષાયિક સમકિત વિનાનું ક્ષપકશ્રેણિ શી રીતે ચઢશે? અને નીચે તો શુભોપયોગ જ છે, એમ કહે છે. અરે..! ભગવાન! શું પણ માર્ગ છે? ગાઢ કરે છે ને? ગાઢ. મિથ્યાત્વને ગાઢ કરે છે. આહાહા..!

સમજાણું કાંઈ?

શુભોપયોગ, આમ સ્વઆશ્રય તત્ત્વના અભેદ તરફનો આશ્રય નથી, જ્ઞાન નથી, ભાન નથી, શ્રદ્ધા નથી, રુચિ નથી, એથી તેને ભેદ નામ પરઆશ્રયમાં જ એનું લક્ષ રદ્યા કરે છે. તો પરઆશ્રયમાં શરીર ને વાણી, મન એને આશ્રયે થતો જે શુભભાવ, બસ! એને જ મુક્તિનું કારણ એ માનશે. આમ કારણ નહિ માને, આનો અનુભવ તે મોક્ષનું કારણ છે, આનો અનુભવ, સ્વઆશ્રયનો અનુભવ તે મોક્ષનું કારણ છે અને એમાં લીન થતાં જ કેવળજ્ઞાન થાય છે એવું જ્યાં ભાન નથી એટલે જે પરઆશ્રયમાં શુભોપયોગ થાય એને હિતનું કારણ માનશે. હિતનું કારણ કહો કે મોક્ષનું કારણ કહો! એમ. મારું હિત છે એમ કહે ને? મારા હિતને કારણે છે, એમાં મારું હિત છે, હિત કહો કે મોક્ષ કહો. હિતને કારણે, મારું હિત આમાં થાય છે. સમજાણું કાંઈ? નવકાર ગણે. જ્ઞામો અરિહંતાણં, જ્ઞામો સિદ્ધાણં, જ્ઞામો... એ પરાશ્રય છે, શુભભાવ થયો. એ ક્યાં સ્વઆશ્રય છે. આ સ્વઆશ્રયની ખબર નથી એટલે પરાશ્રિતમાં ધર્મ માન્યા વિના રહેશે નહિ. 'શોભાલાલભાઈ'! એવી વાત છે. ઝીણી વાત છે. આહાહા..!

'શુભોપયોગ તેને જ મુક્તિનું કારણ માની, સ્વરૂપથી ભ્રષ્ટ થયો થકો...' છે ને? સ્વ અખંડ આનંદ જ્ઞાયક સ્વરૂપ ભાવ અભેદ છે એનાથી તો ભ્રષ્ટ છે. ભ્રષ્ટ થયો થકો, ત્યાં જ રોકાયો થકો, શુભોપયોગમાં ધર્મ માનતો થકો, પરઆશ્રયમાં થતાં ભાવને ધર્મ માનતો થકો, સ્વઆશ્રયના ભાવની ખબર નથી. 'સંસારમાં ભમે છે.' 'સ્વરૂપથી ભ્રષ્ટ થયો થકો સંસારમાં ભમે છે.' બહુ સરસ વાત કરી છે. ઉપોદ્ઘાત ચોથી ગાથાનો બહુ સરસ કર્યો છે! પછી આ પાંચમી આવશે. 'તેથી મુખ્ય (નિશ્ચય) કથનનું જાણપણું અવશ્ય જોઈએ.' લ્યો! તેથી નિશ્ચયનું કહો! મુખ્યનું કહો! અભેદનું કહો! સ્વ આલંબનનું કહો! એના કથનનું જાણપણું, ડોં! અવશ્ય જોઈએ. એના અંતરના મુખ્યપણાના જ્ઞાન વિના જેટલું બધું કરે તેને મોક્ષમાર્ગ માને અને સંસારમાં રખડે. માટે મુખ્યપણાનું જાણપણું જરૂર જોઈએ.

'તે નિશ્ચયનયને આધીન છે...' મુખ્યપણાનું જાણપણું તે નિશ્ચયનયને, સ્વઆશ્રયને આધીન છે, પરાશ્રયને આધીન એ જ્ઞાન નથી. 'તેથી...' માથે શબ્દ હતો ને? ઉપદેશદાતા ન્યાંથી ઉપડ્યું હતું. ક્યાં? ભાવાર્થની પહેલી લીટી-ઉપદેશદાતા, 'તેથી ઉપદેશદાતા નિશ્ચયનયના જાણનાર જોઈએ.' સરવાળો કર્યો છે! જુઓને! તેથી ઉપદેશના દેનાર નિશ્ચયનયના જાણનાર જોઈએ. 'કારણ કે પોતે જ ન જાણે તે શિષ્યોને કેવી રીતે સમજાવી શકે?' પોતે જાણતો ન હોય એ બીજાને કેમ સમજાવે? માટે સ્વઆશ્રય મુખ્યનું જ્ઞાન જોઈએ, ઉપચારનું શું છે તે પછી કહેશે.

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)